

Staliniň jenaýatlary ýatdan çykanok

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Staliniň jenaýatlary ýatdan çykanok STALINIŇ JENAÝATLARY
ÝATDAN ÇYKANOK

Sowet režiminiň islemeýän dünýägaraýşyndaky şahslara eden syýasy basyşy 1917-nji ýylyň Oktýabr rewolýusiýasynyň üstünden birküç ýyl geçen badyna başlady. Stalin döwründe bolsa, bu ýagdaý köpçülikleýin çärä öwrüldi.

1937-nji ýylda Içeri işler komissary Nikolaý Ýežowyň N»00447 belgili buýrugy uly terroryň başlangyç resminamasy boldy. Ilkinji bolup bu buýruk esasynda 82 adam atyldy we 193 adam zähmet koloniýalaryna ugradyldy.

30-njy oktýabr Russiýada 2007-nji ýyldan bäri «syýasy basyşyň adam pidalarynyň günü» hökmünde ýatlanýar.

Şu ýylyň 30-njy oktýabrynda «GULAG taryhy muzeýi we ýatlama

fondy» Russiýanyň 11 oblastynda 114 kompýuter saýtynda okuwçylara Staliniň zulumyndan ejir çekenleri ýatlatma sapaklaryny berdi.

Soňky ýyllarda Putiniň başlangyjy bilen Stalini eden jenaýatlaryny agzamazdan öwmek döwri başlandy. Çünki Putinem şonuň ýaly şöhratly bolasy gelýär.

Taryh sapaklarynda bu jenaýatlar barada aýdylmaýandygyndan häzir Russiýada halkyň 70%-i Stalini hormat bilen ýat edýär.

Moskwadaky «Memorial hukuk kömegi merkezi» biziň günlerimizde hiç bir günäsi bolmazdan tussag edilenleriň we türmä salynanlaryň sany gün geçdigisaýy artýar diýip habar berýär.

Merkeziň 30-njy oktýabrdan bäri mälim eden syýasy tussaglar sanawynda 362 adamyň ady bar. Bu zuluma uçranlaryň 297-si dini, 65-i syýasy düşünjesi üçin türmelere salnypdyr.

Bularyň arasynda Moskwa uniwersitetiniň mugallymy asly tatar Azat Miftahow, başgyrdystanly syýasatçy we ýazyjy Aýrat Dinmuhammedow bar. Şeýle-de edil şumat 252 adam dini düşüňjeleri tutaryk edilip, tussaglykda saklanýar.

• **Staliniň jenaýatlary**

NKWD-niň (Içeri işler Halk komissarlygy) maglumatlaryna görä, 1929-njy ýyldan 1953-nji ýyla çenli Gulag konslagerlerinde we koloniýalardan gelen bendileriň sany 18 milliona ýetendigi çak edilýär.

Staliniň şahsyýet kultuny ýüze çykaran, ýagny onuň jenaýatlaryny halka paş eden SSSR-iň Kommunistik partiýasynyň baş sekretary Hruşýow «1937-nji ýyldan 1953-nji ýyla çenli zähmet koloniýalarynda 17 million adam boldy» diýdi.

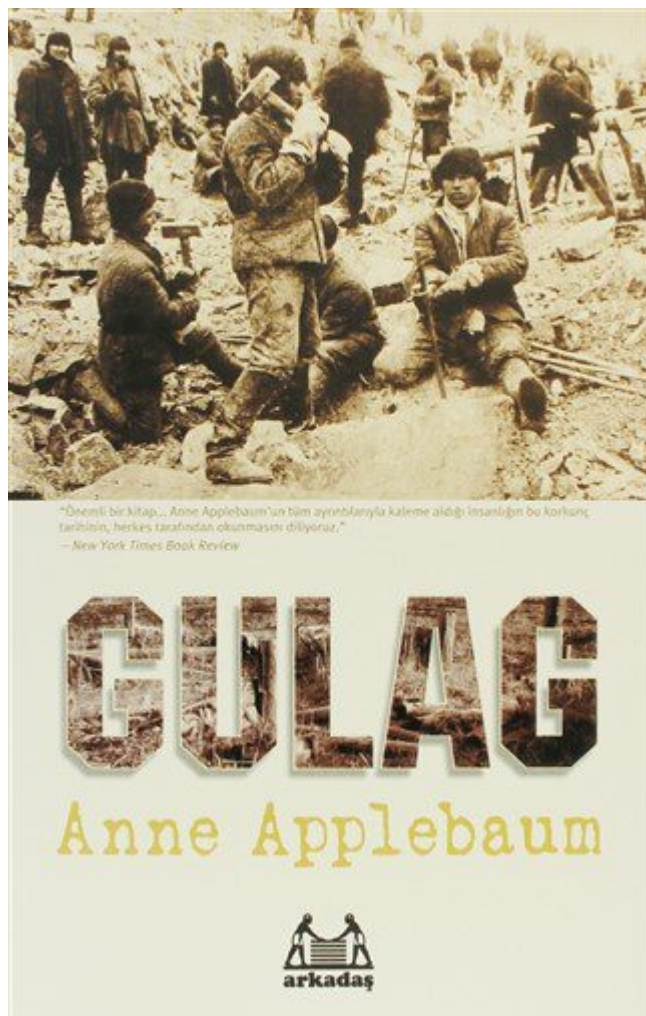
Leniniň we Staliniň döwürlerinde (1921-1952) syýasy bahanalar bilen tussag edilenleriň sany 4 milliona ýetendigi çaklanýar.

Bularyň 800 müňi oka düzülip, 600 müňi zähmet koloniýalaryndaky adamkärçilige sygmaýan agyr şertlere çydaman öldi.

Gulag-lar SSSR-de millionlarça adamyň agyr zähmet şertlerinde işledilen lagerleridir. Özü-de Gulag-da oturyp gelen Nobel baýragynyň eýesi rus ýazyjysy Aleksandr Solženitsyniň «Gulag arhipelagy» atly iki tomluk romany 1973-nji ýylda Parižde çap edildi.

Eser Gulagdaky şertleri ussatlarça suratlandyrypdyr.

Gulag-da oturyp gelen tatar ýazyjysy Ibragim Salahowyň «Kolyma hekaýalary» (Kazan, 1989) atly eseri-de şol temanyň üstünde durup geçýär.

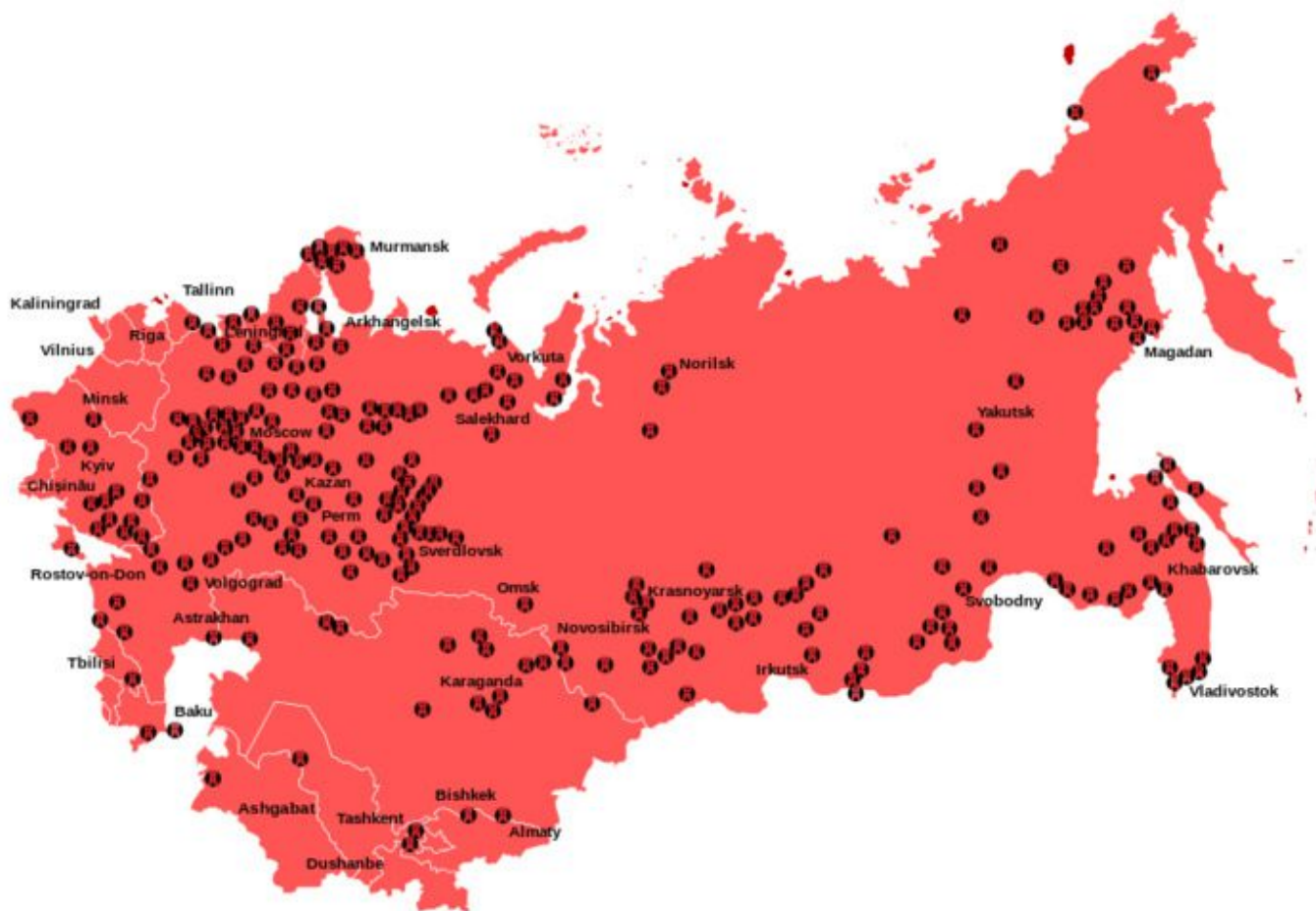

Bu boýunça ýazylan iň saldamly eser bolsa «Pulitzer» baýragynyň eýesi amerikan ýazyjysy Enn Epplbaумыň «GULAG» eseridir.

Konslagere getirilen syýasy tussaglardan başga-da uruşda ýesir düşenler, uruşdan soň tussag edilenler, kolhozlaşdyрма döwründe sürgün edilen baý-kulaklardyr işan-mollalaram bardy. 1939-njy ýyldan soň ýurtlaryndan sürgün edilen polşalylylar, pribaltikalylar we Wolganyň boýunda ýaşayan nemesler, uruşdan soň Wolganyň boýundan sürgün edilen asly mongol galmyklar, krymly tatarlar, ermeniler, grekler, Demirgazyk Kawkazdan gelen çeçenler, inguşlar, garaçaýlar, balkarlar, Gürjüstandan ahyska türkleri bu bendileriň kerwenine goşuldylar.

Ine, şy ýörite sürgünlerden baý-kulaklaryň sany iki milliondan az-owlak geçýänem bolsa, beýlekileri-de goşanymyzda jemi sany alty milliona ýetýär.

Ýokardaky sanlary jemlänimizde SSSR-däki mejbury işledilenleriň sany 28 million 700 müňe ýetýär. Şugadar bendiden we sürgün edilenlerden näçesi öldi ýa-da öldürildi? Bu boýunça anyk maglumatlary tapmak mümkin däl diýen ýaly.

• **GULAG şertleri**

GULAG-lardaky (Zähmet-ýerine ýetiriş lagerleri boýunça baş müdirligi / Главное управление исправительно-трудовых лагерей – ГУЛАГ) ýaşayyş şertleriniň Sowet Soýuzyndaky zähmet lagerlerinde geçirilen ilkinji aýlarda görülen we 80%-e baran ýokary ölüm derejesiniň belli-başly sebäpleri gereginden artyk önümçiligiň göz önüne tutulmagy, açlyk, rehim-şepagatsyzlyk we zulumdyr.

Daş ýontmak we magdançylyk giňden ýaýran iş bolşy ýaly, şol bir wagtyň özünde iň agyr işler bolupdyr. GULAG magdan käninde bir adamyň gündelik iş plany 13 müň kilograma çenli çykyp bilipdir.

Iş plany has artdyrylyp, bendileri gözegçilere ýallaklatmaga, mekirlige, parahorlyga, jynsy zorluga baş goşar ýaly

edilýärdi. Bular ýaly zatlar bolansoňam, hamana köp iş edilen ýaly galplyga ýüz urulýardy.

Iş planyny dolduryp bilmezlik berilýän normalaryň kemeldilmegine getirip bilipdir. Mysal üçin, bir adama günde berilýän gara çowdary çöregi 300 grama, un 5 grama, makaron ýa-da gara bugdaý 25 grama, et 27 grama we kartoşka 170 grama düşürilip bilnipdir.

Has az iýmitlenmek has az önümçiligi aňladypdyr. Munuň üçinem şol adam jezalandyrylypdyr.

Zähmet koloniýasynda ýa-da türmede oturan biri üçin tussaglykdan soň iş tapmagam aňsat bolmandyr.

Öň sud bolmak täzeden sud bolmak ähtimallygyny saklapdyr. Emma sowet lagerlerinden boşap gelýänlere uly şäherlerde ýaşamagam gadagan edilipdir.

Adam ogly erbetlikleri ýatdan çykarmaga meýilli bolýar. Emma bular ýaly erbetlikler ýatlanmasa welin, ondan has beterleri gaýtalanyp bilýär.

Russiýada sowet režimi juda ganly formada ornaşdyryldy, emma ol ýetmiş ýyldan köp ýaşamady. Munuň sebäbi, belki-de, adalatsyzlyklara, ser-sepilliklere her jemgyýetiň çydap bilýän güýjüniň we belli bir wagtyň bolmagydyr.

Emma Putin halkyň ýatkeşliginiň pesliginden peýdalanyp Stalini özüne nusgalyk şahs edip aldy. Ol akyllý syýasatçy. Hem-ä köne kommunistleri, hemem prawoslaw ruhanylary, hem-de rus faşistleri öz tarapyna çekip oňarýar.

Bu garabasma haçanam bolsa bir gün oýanyp, şu günüň Russiýasynda režim oppozisionerlerine täze GULAG wagşyýanallygyny amala aşyrarmy, belli däl. Ýöne dürli statistiki maglumatlaram eýýämden Orsyýete onçakly gowy günleriň garaşmaýandygyny görkezýär.

Nadir DEWLET,
professor.

Çarşenbe, 04.11.2020 ý. Publisistika